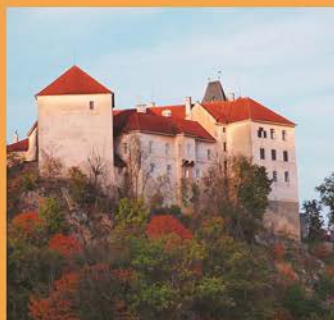

Tomáš Koutek

Předmluva
Radkin Honzák

Výlety za strašidly

30 výletů po hradech a zámcích pro celou rodinu

Výlety _{za} strašidly

30 výletů po hradech a zámcích pro celou rodinu

Tomáš Koutek

Předmluva
Radkin Honzák

EUROMEDIA GROUP

Mé ženě Renátě (ona ví, za co)...

Text © Tomáš Koutek, Radkin Honzák, 2025

Photos © Tomáš Koutek, 2025

Illustrations © Lucie Vávrová, 2025

All rights reserved

ISBN 978-80-284-0428-4

Slovo úvodem

Knížka, kterou právě začínáte číst, se věnuje vybraným místům České republiky a jejich strašidlům. Může posloužit jako průvodce po místech, která rozhodně stojí za to navštívit, a zároveň jako zábavná příručka o světě nadpřirozených bytostí. Příběhy a legendy, které se o nich vyprávějí, totiž bezesporu přispívají k atmosféře, již při putování po vlastech českých chceme a také můžeme zažít.

Ucelený pantheon veškerých českých nadpřirozených bytostí bychom asi dávali dohromady stěží, i když některé z nich jsou obecně rozšířené. Kdo by neznal vodníka, bílou (či černou) paní, víly, bludičky nebo čerty? Tyto bytosti označujeme asi nejčastěji jako strašidla – nejspíš proto, že v nás vyvolávají strach představovaný lehkým mrazením. V lidových příbězích ale běžně vystupují i duchové, bubáci, příšery či přízraky a mnohá další stvoření nesoucí celou řadu různých označení. V souvislosti s místy, o nichž se píše na následujících stránkách, se ale objeví i mnohé další bytosti. Tradují se o nich různé příběhy a jsou spjaté i s některými místními podivnými událostmi.

Pokud rádi nacházíte něco nového či neobvyklého i v místech, která už třeba trochu znáte, a pokud se občas s chutí necháte přenést do světa legend či příběhů, které nelze vždy racionálně vysvětlit, držíte v ruce tu pravou knihu. Zveme vás do míst, kam si můžete vyjet třeba na sobotní výlet, ale zároveň i do říše fantazie, jež vašemu putování dodá ještě další rozměr.

Radkin Honzák

Z českých měst, hradů, luhů a hájů

*„I když je příroda oduševnělá,
jsou psychické podmínky, které produkují démony,
stejně aktivní jako předtím...“*

Carl Gustav Jung

Jako křesťan, Čech a psychiatr jsem si odvykl tyto věci šmahem bagatelizovat a odkazovat je do říše pohádek, pověr nebo bájí. Máme zde v historicky dostupné době dokumentovány případy „poltergeista“, které jsou zcela reálné a které pozitivisticky orientovaná věda nedokázala vysvětlit. Jestliže se skutečně odehrálo něco, co přesahuje běžnou zkušenost, nelze to odbýt zavřením dítěte do blázince a posléze skartováním veškeré dokumentace, jako se to stalo s příběhem z Bohušovic z roku 1985.

Wikipedie k tomu uvádí: „Nevysvětlitelné jevy se začaly dít v prosinci 1985 (zhruba od pátku 13. prosince 1985 do pátku 20. prosince 1985) v rodinném domku Smolkových v Bohušovicích. Začalo to zvukem silných ran, pokračovalo to popadáním všech zavařenin ve spíži z regálů na zem (sklenice byly ‚srovnané‘ na stranu a po dopadu se rozbily), noční stolek v ložnici se sám od sebe ‚posadil‘ na postel, došlo k nevysvětlitelnému ‚propálení‘ díry v okenním skle, po němž následovala samovolná devastace a postupná likvidace interiéru rodinného domku, při které létaly vzduchem různé předměty (poklička, kovový tác, váza), některé věci uložené na chodbě domu byly ‚vymrštovány‘ ze svého místa na druhou stranu, pohyboval se samovolně těžký nábytek (posuny zhruba o 10 až 20 cm, dokonce i tak, že nábytek před sebou ‚hrnul‘ koberec, brašna v rohu místnosti projela náhle pod postelemi až k oknu, obraz a teploměr spadly samovolně ze stěny, rohová skříň se ‚vyvrátila‘ na křeslo, sama od sebe se odlupovala omítka ze zdi, v nedávné době nalepené, ale již řádně proschlé tapety v kuchyni se samovolně loupaly ze zdi do tvaru malých ruliček, neznámou silou byly odtrženy ode zdi keramické obkladačky tak, že nedošlo k jejich poškození, ačkoli byly přilepeny betonovou maltou. V jednu chvíli se rozhoupal lustr, aby následně vylétl oknem ven z místnosti. Tyto jevy byly pozorovány a písemně doloženy svědectvím několika zcela nezávislých osob. Jak postupoval čas, nevysvětlitelné jevy se dále stupňovaly.“ (Doloženo několika věrohodnými citacemi.)

„Jediné, co můžeme s jistotou říci, je, že jsme pozorovatelé proudu obrazů, které odkazují buď k vnějšímu, nebo k našemu vnitřnímu světu.“

Jiří Horáček

Pojďme tedy k poněkud nesystematickému popisu společenství českých folklorních strašidel. V zásadě je můžeme rozdělit na nadpřirozené bytosti a duchy. Nadpřirozené bytosti existují neustále, zatímco duchové se ve vznešenějších případech zjevují a v méně vznešených straší. Všechny tyto existence–neexistence můžeme navíc rozdělit do dvou kategorií: pomáhají, nebo škodí.

Nejprve tedy k nadpřirozeným bytostem, které se vyskytují většinou ve značném početním místě a v různých lokalitách. Není úkolem (a nebylo by ani v možnostech) tohoto textu postihnout genealogické vazby, které v některých případech nepochybně existují. Tak nejprve nesystematický a pochopitelně neúplný *výčet nejčastějších nadpřirozených bytostí vyskytujících se celoplošně*:

Bubák

Bezpohlavní tvor tak podivuhodný, že někteří badatelé pochybují o jeho existenci a mají za to, že jde pouze o pojem ekvivalentní pojmu strašidlo. Moje představa bubáka je představa bělavě zbarvené poloprůhledné bytosti válcovitého těla s polokulovitou hlavou, velkýma očima i ústy. Končetiny bubák nemá, dole vlaje. Poloprůhlednost zajišťuje neposlušnému dítěti vidění spolknuté hračky a její odchod i s bubákem.

Obr

Muž nadměrné velikosti, nejméně dvojnásobné lidské, žije většinou samotěn ve skalách, jen někde je jich sdruženo více, podobně jako řeckých kamarádů Polyféma roztroušených po ostrovech. Není jasné, čím se systematicky živí, někteří se krmí malými dětmi, někteří dospělými lidmi. Obr mluví lidskou řečí a při jeho projevech se otřásají skály. Vesměs neoplývá inteligencí, zato oplývá silou. Obři mají svá slabá místa, většinou v ukrytém vejci, které stačí rozmáčkнуть, a je po nich. Z toho by se mohlo usuzovat, že jsou vejcorodí, podobně jako někteří draci.

Permoník, trpaslík, pidimužik, skřítek

Muž podměrečné velikosti přibližně v poměru 1 : 10, jsou však i trpaslíci větší. Mnoho z nich se živí hornictvím, a jsou tedy pracovně v podzemí, a to někdy vyhloubeném lidmi a někdy vlastními silami. Horníkům kradou věci a jídlo, při samostatné práci většinou hledají drahé kameny. Dostupné prameny uvádějí, že jsou vegetariáni a jídlo si tepelně upravují. Pokud jde o vztah k lidem, je ambivalentní: někdy pomáhají, někdy škodí. Není jasné, jak se rozmnožují, protože ženy se mezi nimi v naprosté většině popsaných pozorování nevyskytují. Jistý specifický tým byl ku pomoci v tísní Sněhurce. Mívají žertovné čepičky. Skřítek domácí je většinou majitelům nakloněn, jsou jen ojedinělé případy, kdy projevuje svůj svérázný smysl pro humor nezbednými kousky. Karel Michal objevil Kokeše, který, jestli nekecá, může být pěkně vražedný.

Drak

Patří mezi obratlovce – ještěry – a podobá se již vyhynulým dinosaurům (stejně jako oni je vejcorodý a druhé vejce se někdy rodí zároveň s ním a obsahuje jeho životní sílu). Od dinosaurů se liší tím, že většina jeho druhů má více hlav na prodloužených krcích. To má své nevýhody, zejména když ho po flámu bolí jedna hlava více než druhá. Má-li jich devět, vydá to na slušné utrpení. Živí se pannami nebo princeznami, a pokud tuto pochoutku spolu s okurkovým salátem nezíská, je schopen zničit celé království. Z jeho hlav občas šlehá oheň. Toto zařízení mu umožňuje, že si nemusí potravu tepelně upravovat předem. Jeho životními nepřáteli a závažnou hrozbou jsou princové a hloupí Honzové.

Saň

Není to manželka draka, jak se mnoho lidí mylně domnívá, a skloňuje se podle vzoru „píseň“. Připomíná draka, je však o polovinu menší, její tělo

je podobné huse a na něm jsou umístěna blanitá křídla. Někteří badatelé ji nazývají obludou. Nohy má čtyři, počet hlav je různý. Saň je jednoznačně škodlivá, protože plive síru. Divokou saň, která zápasila se lvem, pomohl Bruncvík lvovi zabít, a tak získal lva jako kamaráda a pak do svého znaku.

Bazilišek

Původně v antice asi 30 cm dlouhý had, na hlavě s diadémem, žijící v poušti, kterou svým jedovatým dechem vytvořil, a kdekoli se ocitne, poušť vytvoří. Ve středověku se mění v bytost mezi ještěrem a kohoutem, protože má dvě ptačí nohy a královskou hlavu. Jednoznačný škůdce. Jeho smrtelným nepřítelem je lasička, není-li po ruce, stačí nastavit mu zrcadlo. Obydlí chrání levandule nebo ruta.

Černý pes

Neurčité plemeno s dominantními znaky německého ovčáka střední velikosti, chrlicí občas oheň a běžající na mnoha místech většinou jen mezi půlnocí a jednou hodinou. Je patrně očkován proti vzteklině, protože toto onemocnění nebylo u těch, kteří se s ním setkali, nikdy popsáno. Ale on většinou nekouše.

Vodník

Muž přibližně velký jako člověk, někdy jako výrazně malý, většinou pokročilejšího středního věku a staršího vzhledu, tak mezi 58 a 67 roky, žije ve vodních tocích a nádržích a jeho pracovní náplní je topit lidi a jejich dušičky ukládat v hrnečkách s pokličkou. Proto bývá často spatřen na hrnčířských trzích. Kromě topení lidí měli vodníci v popisu práce též zastavování mlýnských kol. Někteří vodníci chodí dosud do hospod blízko

jejich působiště, tam jsou k rozeznání podle kapající vody ze šosu, takže pod vodníkem vzniká loužička, která může být považována za důsledek úniku moči při prostatických obtížích. Navzdory těmto civilizačním návykům jsou vodníci od přírody krvelačné bestie. Jejich dožití se počítá na tisíciletí, živí se většinou rybičkami, ale zatím se nepodařilo zjistit, jak se rozmnožují.

Jezinky neboli jeskyňky

Hromadný druh, lidským tvorům podobné bytosti ženského pohlaví živí se Smolíčky. Potravu si tepelně upravují na ohni. Mají líbezné hlásky a strašlivé zvyky.

Víly, lesní panny, rusalky

Je to rovněž pospolitý druh a objevuje se v lesích, hájích a za noci i v luzích, jejich povaha je nestálá a charakter různě pevný. Někdy pomáhají až do roztrhání těla, jindy zavádějí pocestné, ty nejhorší až do močálů, a ve spolupráci s bludičkami je bez milosti odkrouhnou. Rusalky někdy poblázněné mládence topí (v tom jim napomáhá strýček vodník), lesní panny někdy utancovávají do různě hlubokého bezvědomí a někdy si dají říct a přesvědčit se k sexuálním službám. S dětmi z takového početí je švanda (Švanda dudák), nebo se u nich objevují šelmovské rysy (Šelma sedlák). Rusalky se důsledně drží u vody, nemajíce jména jsou na princově zámku bez problémů převálcovány kdejakou von Serepetzki a končí jako bludičky. Víly naopak zámky pohrdají a často na den zalézají do stromů. Inverznímu cirkadiánnímu rytmu víl se věnuje tým profesora Kleitmana¹ z Texasu.

Bludičky

Zanedbané a degenerované, studeným světlem světélkující rusalky.

Meluzína

Starobylé, neškodné vymírající strašidlo, které bydlelo v komínech a kamnech starých chalup a houkalo: „hūūūūūūūūūū“ a „hūūūūūūūūūū-ūūūūūūūūūū“ a „hūūūūūūūūūūūūūūūūūūūū“, a nebyla to sova. S modernizací těchto obytných místností jest meluzíně zaťat tipec. Kdo ví, co to znamená „zatnout tipec“, je génius, zbytek si to může vygúglit.

Hejkal

Lesní muž, v podstatě svým působením podobný meluzíně. Pouze huláká a straší, nikdo ho ale neviděl, někdy jen zahlédl (tím se liší od Columbovy ženy), řve a více neubližuje. Žije v lesích a v poslední době si pořizuje i zvukovou aparaturu pro zesílení efektu. Nevím, ke kterému zpěvákovi bych ho přirovnal, abych ho neurazil.

Lilit

Nejobávanější strašidlo židovských matek. Démonka, která se k ženě přikrádala, uvalila na ni spánek a zatím ukradla novorozence, z nějž vysála krev. Proto rodička nesměla být ponechána o samotě. Ze stejného důvodu také bývala pod její polštář vložena nebo poblíž její hlavy zabodávána dýka, se kterou její postel po 30 dní vždy třikrát obcházeli a kterou si také brala s sebou, pokud z postele vstala.

Čarodějnice

Vesměs ženy staršího věku, léty už shrbené a všelijak pokroucené, s dlouhými rozčuchanými vlasy a nezbytným koštětem, na němž jednou měsíčně létají na sabat s ďáblem, kde namazány čarodějnou mastí omládnou, zkrásní a provozují sexuální orgie s ďáblem. Žijí v osamělých chaloupkách, většinou single, i když některé mají za partnera ježidědka (viz některé varianty *Perníkové chaloupky*). Charakter čarodějnic je různý, někdy pomáhají a nabízejí léčivé byliny, někdy škodí, hlavně dobytku.

Čaroděj, černokněžník

Mnohem vzácnější výskyt. Má mimořádné postavení a provádí mimořádné zásahy do lidských osudů (Pavel Nauman: *Pohádky o mašinkách – Pan Blahoš a černokněžník Zababa*) nebo vlastního života (Gottfried Keller: *Kocour Sklíčko, Sova Pálenka, Čaroděj Špinka*).

Mefisto, kníže pekel

Jeho charakteristiku vystihl snad nejlépe Goethe, když mu dal do úst následující slova: „*Tě síly díl jsem já / jež chtěc vždy konat zlo / vždy dobro vykoná*“. V sázce o Faustovu duši se mu nepodaří vyhrát. V lidovém podání odnese Fausta do pekla.

Čert, ďábel, pekelník

Představitel pekla, který přichází mezi lidi s cílem získat duši, kterou po smrti zavede do pekla. Vystupuje často v roli myslivce a duše získává jednak výměnou za pomoc v krajní nouzi, jednak v sázkách. Většinou nepochodí, protože člověk ho přelstí. V pohádkách jsem zaznamenal jeho úspěch jen dvakrát. Božena Němcová nechá odnést dvě zlé kněžny (*Čertův švagr*) a Jiří Mahen nechá prohrát duši ševce (*Jak nic dostalo ševce Čiče do pekla*), zato v pověstech občas vyhraje.

Klekánice, polednice, poránice

Dámy pokročilého věku, které si navzdory své zdánlivé stařecké nemo-houcnosti odnášejí do záhrobí neposlušné děti. Nutno dodat, že tu poslední jsme vymysleli – místo do záhrobí strká příliš brzy (zejména v neděli) vstávající děti do popelnice.

Ohnivý mužiček

Meteorology bývá často zaměňován za kulový blesk. Oba sice nadělají neobyčejně velké hmotné škody, ohnivý mužiček se však na rozdíl od kulového blesku nikdy nevykulí do umyvadla, nýbrž mizí, jak se zjevil, tedy kde se vzňal, tu se vzňal a naopak.

Rarášek

Trpajzlík, který navzdory legračnímu jménu moc legrace nepřináší. Naposledy ho zmiňuje Václav Beneš Třebízský u příležitosti jeho zjevení Karlu IV. na Karlštejně, kde s panem Buškem vypili nejednu číši. Varoval ho před odrůdou, která byla vylišována, když vinice napadl révokaz a bylo mnoho delirií v okolí. Karel pak raději vpustil do hradu fraucimor.

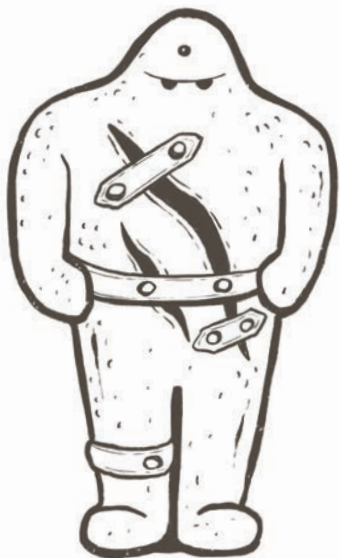
Strašidlo vygenerované

Je popsáno v knize o Saturninovi. Zámecký pán si přál do zámku strašidlo a tak dlouho se o něm povídalo, až nabývalo stále konkrétnějších podob a nakonec se zjevilo. Jelikož byl hradní pán pod vlivem (*UI – under influence*) a pranic se nelekl, prohlásilo strašidlo, že strašit takového vola je práce pro vraha, a vybuchlo. Hradní pán se pak divil, jak se strašidlo může polekat samo sebe. Krom hezkého příběhu je to také návod, jak si opatřit strašidlo.

Golem

Člověk uplácáný z hlíny, kterou do synagogy přenesli čtyři muži z oblasti dnešní Kavalírky, oživený na čas šémem vloženým mu do hlavy jeho stvořitelem, jímž byl rabi ben Bezalel, známý též jako rabi Löw z Prahy. Golem byl tvor nadlidské síly, měl střežit Josefov, který se tenkrát ještě tak nejmenoval, před útočníky, kterých bylo vždy dost. Krom toho nosil vodu, štípal dříví a vykonával „odd jobs“. Před šabatem mu rabi vyňal šém a tvor odpočíval. Nepíše se kde, je jenom jasná zpráva, že byl afunkční neboli česky „vypnutej“. Jednoho pátečního odpoledne rabi zapomněl šém vyjmout, a než se mu to podařilo, řádl Golem, jako když se mu provalí kaverna, zničil majetek i zdraví a životy spoluobčanů. Tak byl vypnut, odložen na půdu synagogy, kde jako lidi „prach byl a v prach se obrátil“;

to ale říkají křesťané. Golem je námětem kdečeho, zajímavý je tam, kde se klade otázka po vzniku a existenci našeho „já“, proto ho vždy píšou s velkým písmenem na počátku slova.

Duchové a strašidla lokální jsou dostupná v tradovaných pověstech po staletí. Část se jich týká matky národa kněžny Libuše, jejíž kolébka či rakev – obojí provedeno ve čtrnáctikarátovém zlatě – se občas zjevuje ve Vltavě pod Vyšehradem. Co to znamená, nikdo netuší, dokonce ani Popelka Biliánová. Já se tu omezím jen na ty bytosti, které znám z Prahy. Lokální význam nesmí a také nemůže konkrétní místa výskytu příliš povyšovat, neb dosah jeho strašidel měřený poločasem rozpadu je omezený. Tančící Židovka se nedostane dál než na náměstíčko před hospodou U tří bojovníků na Novém Městě pražském. Snad jen s výjimkou bílé paní rožmberské, jejíž sláva podle mého pátrání i Libuši převyšuje. Ta také jediná se zjevuje, zatímco všichni další straší.

Paní Perchtě zde v pokleku vzdávám čest. Žila (1429–1476) skutečně trpký život, provdána za neurvalého Jana Lichtenštejnského, a po jeho

smrti pookřála a věnovala svou péči a lásku jak svým milým, tak poddaným, ale bohužel tři roky po něm zemřela. Všichni pro ni truchlili a to snad je příčinou, proč se může na Krumlově a na Rožmberku občas procházet s klíči za pasem. Pokud nemá černé rukavice a má na lících pouze vážný výraz, věští dobré věci, s černými rukavicemi pak je to předpověď úmrtí.

Bohuslav Balbín, který vyslechl mnoho svědků, kteří ji potkali, píše: *„Vážným krokem obchází hrad se svazkem klíčů za pasem, otvírá a opět zavírá tu či onu komnatu, a to ve dne jako v noci. Když ji někdo náhodou potká, když ji pozdraví a nesnaží se ji zadržet, s laskavou tváří a vážností, jaká sluší stárnoucím vdovám, a se sklopenými zraky odpoví na pozdrav, na znamení úcty svěsí hlavu a přejde. Není třeba se jí bát: Bílá paní je zjevení, které všemi svými skutky i ve tváři projevuje slušnost, ostych a zbožnost.“*

Za 2. světové války měla na hradě Rožmberku letní tábor nacistická organizace Bund Deutscher Mädel (Svaz německých dívek), kterému se při vztyčování vlajky s hákovým křížem zjevil ve věži Jakobínce podivný bílý přízrak, všem aktérům hrozil a vyvěšení vlajky tak zamezil. Celá událost vyděsila všechny přihlížející. Podivnou příhodu se dokonce jalo vyšetřovat gestapo, které ale nikoho nedopadlo. Případ se nepodařilo objasnit, jelikož uvnitř věže neexistovalo schodiště ani žebřík, díky kterému by se mohl kdokoli živý dostat nahoru. Je tak možné, že si bílá paní rožmberská hrad střeží před vetřelci dodnes. Naposledy na konci 20. století vystrašilo zjevení řemeslníka.

Pod obrazem bílé paní na Rožmberku je nápis, který čeká na rozluštění, po němž bude přízrak zbaven povinnosti se zjevovat a dosáhne klidu. Úspěšný luštitel za to přijde k pokladu.

Bílá paní z povídky Karla Michala byla sice jen lokálním zjevením, ale dožila se i filmové verze s překrásnou Irenou Kačírkovou v hlavní roli, navíc dotažena do logického konce jednání představitelů moci, které v povídce končí o něco dříve než ve filmu. Oceněna musí být pečlivost správce hradu Pupence, který po první zkušenosti se spatřením bílé paní nejprve nastudoval způsob, jak potvrdit její existenci a vyvrátit možnost halucinací. Při dalším setkání ze sebe s jistou nechutí vychrlil extrakt svých historicko-folkloristických výzkumů: *„Tuplovaná arcikurvo! Flundro nemytá,*

po mezích vyválná!“ Když po něm bílá paní zlostně plivla, uvěřil v její existenci a sepsal hlášení. Při dalším setkání dala bílá paní najevo, že se na něj nehněvá. Nicméně Pupenec dostal pro jistotu na starost jiný hrad a křížová chodba, ve které se bílá paní zjevovala, byla „pro úpravy uzavřena“. Film jde dál: Bílá paní se zaváže postavit most, když ji ale místní věrchuška namíchne, od dohody ustoupí. Přesto se v čele s předsedou ráno lidé brodí říčkou a hulákají, že jdou po mostě. Tak vypadalo strašidlo komunismu, když se dostalo k moci, kdyžtě původně jen obcházelo Evropou.² S radostí jsme tehdy užívali hojnosti a svobody, které neexistovaly.

Bílé paní

Zjevují se na mnoha místech a vesměs jsou to bývalé životní trpitelky, nebo naopak ukrutnice. Každý lepší objekt takové zjevení má či měl, dokonce v některých městech se taková bytost prochází v noci po ulicích.

Železný muž

Jediné strašidlo na světě, které má pomník (neberu-li v úvahu ty padlé politiky v lapidáriu). Stojí v Praze v Platněřské ulici a jednou za sto let čeká na vysvobození. Jeho provinění bylo obzvláště hnusné. Navrátil se po létech z válek, uvěřil drbům o údajné nevěře své snoubenky, nechal ji napospas jiným a oženil se s osobou nevalné pověsti ze sousedství. Zhrzená snoubenka skočila do Vltavy, její otec skočil z věže, a když to Berka (ano, tak se jmenoval) uviděl, uškrtil svou ženu a oběsil se. To ani v Midsomeru neměli tolik mrtvých najednou. Teď doufá, že jednou za sto let pohovoří s pannou (téma libovolné, poezie má přednost) a bude mu odpuštěno. I potom mu ale zůstane pomník, což se hned tak všem vrahům nestává – například Stalinovi museli napřed uříznout hlavu, teprve potom ho mohli vyhodit do luftu.

Tančící Židovka

Moje oblíbené strašidlo, na které vzpomínám cestou z práce, pokud jedu autem. Vyskytuje se před pražskou restaurací U tří bojovníků a dochází až k domu U Prasátků³, dovnitř ale nikdy nešla. Je to tak trochu nespravedlivé odsouzení, protože Židovka, když tancovala na Velký pátek, ještě neměla sabat, a pokud časově přetáhla večerku, tak už zase nešlo o pátek, ale o sobotu, a to měla usmlouvat s rabínem. Mají v tom nepořádek. Ona je v podstatě hodná a nikoho nenutí. Šumař na střeše vesele hraje. Když se však chasník s ní dá do tance, je Židovka naprosto k neutahání a chasník vesměs padne vyčerpáním. Pak se zvedne, nebo nezvedne. Jeden, co se zvedl, došel domů a tam mu žena vyčinila, že nenese výplatu. Ujistil ji, že nepil ani nehrál vrhcáby, ale jančil před hospodou. Žena se tam vydala a rozházené zlatáky, co mu vyletovaly z kapes, našla. Z čehož plyne, že Židovka není strašidlo zlomyslné, akorát dělá, co umí, a to jí jde od ruky. Vlastně od nohy! Vysvobozena může být, až ji někdo utancuje.

Bezhlavý templář

Jezdí Liliovou ulicí v Praze sem a tam, ve všední dny mezi půlnocí a jednou hodinou ranní, v sobotu a v neděli pouze tam. O hlavu přišel vlastní neopatrností. Mezi jeho mnoha milenkami se nedopatřením ocitla manželka bosse tehdejšího pražského podsvětí a ten zařídil, aby templář navzdory svým válečným zásluhám byl štat. Protože jeho hlava odskakující od špaluku volala: „A přece se točí!“, jest mu souzeno strašiti. Vysvobozen bude, když mu někdo propíchne koně a z toho se vypustí vzduch.

Bezhlavý zednář

Prochází se od 23:30 do 1:00 pražskou Karlovou ulicí a svou cestu končí propadnutím do země před hospodou U Modré štiky. V ruce přitom drží miniaturní Foulcaultovo kyvadlo, přičemž se marně škrábe k 50° východní

délky, aby to přesně srovnal. Někteří se domnívají, že je to duch Cagliostroův, většina badatelů se přiklání k názoru, že jde o ducha perského proroka Murdynocha. Bůh ví, proč straší, a ten taky ví, jak může být vysvobozen.

Řezník s ohnivou sekerou

Muž, který dal přednost lásce před bojem, zatímco jeho cechovní druzi bránili pražské kostely před drancováním při vpádu Pasovských do Prahy. Ty si objednal u svého bratrance Rudolfa II. na podporu proti stavům. Jak to tak bývá, osvoboditelé a pražská lůza začali drancovat, čemuž uvědomělí Pražané bránili. Ne tak řezník Tomáš, protože musí každý rok v noci na svatého Bartoloměje mávat před kostelem svatého Jakuba ohnivou sekerou. Příběh připomíná nezdařenou aféru de Guiche, který se také ucházel o Roxanu v Rostandově hře o Cyrano. Autor dává padouchovi do úst tak úžasný text, že si ho padouch nezaslouží: *„Má drahá, v bubny bijí, můj pluk v boj kráčí sám / svět myslí, že jdu s ním, já zde však zůstávám. / Jsem neposlušný, že? Dlíím ve zdech kláštera, / po mnichu tento list posílám za šera. / Je hloupý jako koza, nic nepochopí z toho, / však vaše ústa dnes se smála příliš mnoho. / Chci viděti je zas, tak vzdalte všechny kolem / a smělci odpusťte, jenž trpí lásky bolem.“* Ten se dopustil ještě dalších padouštev, protože by měl ve výroční den chodit pěšky z Paříže do Arrasu.

Jednoruký zloděj

Straší o půlnoci o svátcích Panny Marie před pražským kostelem svatého Jakuba. Předloktí pravé ruky ve stavu již zcela vysušeném má sevřené v dlaních sochy Panny Marie. Jeho příběh je poučný pro ty, kteří by se chtěli nečestně obohatit. Ukryl se večer v kostele, nechal se tam zamknout a chtěl ukrást některé zlaté předměty z oltáře. Než se ale nadál, socha se sehnula, popadla ho za předloktí a nepustila, ač žadonil a sliboval. Ráno přišla patrola, tu ruku mu usekla, a jak s ním dál naložila, není známo. Nyní ale straší, není nebezpečný, přesto se nedoporučuje vybírat si ho za patrona.

Roztržené strašidlo

Údajně ztratilo v Praze v Týnské uličce zlatý prsten. Šťastný nálezce si jej dal jako domovní znamení a dobře učinil, protože od té doby se mu neustále dobře dařilo. Jiná pověst vypráví, že v domě, který byl chudobný, byla restaurace čtvrté cenové skupiny, kam jednou zavítalo strašidlo rytíře, které si neslo hlavu v ruce. Rytíř lil pivo do hlavy, kterou měl odloženou na lavici, a měl tedy stále žízeň. Dcera hospodského mu nasadila hlavu na krk, on se mohl pořádně napít a za to se jí odměnil zlatým prstenem.

Zavražděná jeptiška

Vyskytuje se nepravidelně u kláštera svaté Anežky v Praze. Po vůli otce vstoupila do kláštera, scházela se však tajně se svým milým. Otec ji dal sledovat, a když milence načapal spolu, bez milosti oba probodl. Je to strašidlo hodné, rozhodně neškodí, a pomáhá. Nešťastné dívce, která se chtěla otrávit, jeptiška vytrhla pohár s jodem a dala jí pytlík zlatáků.

Černý kočár tažený čtyřspřežím bezhlavých koní

Jezdí na Vyšehradě, nejčastěji se zjevuje u hřbitova, kde ve své době plášil také vojáky, kteří střežili hradby a vojenský sklad. Popelka Bilianová o tom píše: *„Vojáček kouká ke kostelu – najednou uslyší rachot, jako když se skála bortí a trhá, a už myslí, že to kostel. Ale ne; najednou se roztrhne hřbitovní zeď, chodník se začne bortit a propadávat a vzápětí odtud vyrazí černý kočár s bezhlavými koňmi a drandí po ulici ke svatému Martinu.“* Pověst vypráví, že v něm jezdí zakletý kanovník, který provedl něco velice zlého (blíže neupřesněno). Podobný kočár jezdí po ulici Karoliny Světlé,

kde lakotný mlynář poklad zakopal. Další kočár s duchem bledé nevěsty, odsouzené prokletím matky, jezdil Martinskou ulicí na Starém Městě, dokud jakýsi mladík nepožádal pannu o ruku. Ta mu ji slíbila, měl ji další půlnoc čekat u kostela svatého Martina, což učinil. Ráno ho tam našli se šťastným výrazem ve tváři mrtvého a kočár už víckrát nevyjel.

Ohnivý lichvář z Karlovy ulice

Provinil se tím, že když hořelo, nepomáhal hasit, alébrž s pytlem peněz spěchal k Vltavě, aby je zachránil, a tam také skončil. Od té doby marně tahá pytel a žádá kolemjdoucí, aby mu pomohli, ale ti se zaleknou jeho ohnivého ustrojení. Zachrání ho odvážlivec, který mu s pytlem pomůže až na staroměstský Ryneček.

Duše nekřtěňátka na Karlově mostě

Vznášela se za vlády Václava IV. Když král utloukl Jana Nepomuckého a hodil jeho tělo do Vltavy, zřítíl se mostní oblouk a nikdo nebyl s to jej spravit. Přihlásil se mladý ctižádnostivý stavitel, a když práce ve dne dokončili, zůstal na mostě a čekal, co se bude dít. O půlnoci se oblouk opět zřítíl a za stavitelem se chechtal čert. Stavitel potřeboval pověst i peníze, a tak s ním začal smlouvat. Čert slíbil most postavit s tím, že odměnou dostane toho, kdo první ráno vejde na most. Stavitel měl připraveného kohouta, ale čert ho ošidil a na most přilákal jeho těhotnou manželku. Ta vzápětí porodila mrtvé dítě a zemřela. Stavitel žalem zemřel záhy také. Lidé na Malé Straně i na Starém Městě vyprávěli, že se duše novorozeněte vznáší v noci nad mostem, neboť dítě zemřelo bez viny; a osamělí chodci slyšeli najednou ze tmy, jak ve studeném povětří kýchá chladem a zimou. Jednou tam za sychravého počasí šel venkovan schoulený do kabátu, a když slyšel kýchnutí, nerozhlízel se a řekl: „Pozdrav Pánbůh,“ a dítě radostně odpovědělo: „Dejž to Pánbůh,“ a to byl konec jeho zakletí a strašení přestalo.

Blaniční rytíři

Spící vojsko vedené svatým Václavem ukryté v hoře Blaník, které vyrazí na pomoc, až bude v Čechách nejhůř. Vyrazí do Prahy a vjedou na Karlův most. Na správném místě Václavův kůň kopne kopytem do země a odtud vypadne meč. Ten svatý Václav sebere, zamává jím nad hlavou a řekne hlasem strašlivým: „Všem nepřátelům země české hlavy dolů!“ A tak se i stane a pak zavládne mír.

¹ V tomto týmu jako přechodný člen objevil Eugene Aserinski podstatu souvislosti snu a REM spánku.

² Marx, K., Engels, F.: *Manifest Komunistické strany*, Německo 1848 (jako leták).

³ Sestry Prasátkovy, někdy „nahore bez“, obsluhovaly hosty v Emauzích, když byly tyto duchovně na úpadku koncem 16. století. Odpoledne se tam „střílelo po ptáku“ a z kláštera se stal hanbinec. Nicméně toto místo patřilo Moraně (viz ulice Na Moráni) a Karlova snaha přebít to duchovně obráceným nábojem nebyla vždy úspěšná. Za socialismu tam sídlila ČSAV! Teď tam sídlí biskupská konference a tu bych taky klidně poslal k čertu.

Nižbor

Středočeský kraj, bývalý okres Beroun,
cca 2 150 obyvatel

Jako korále na zlaté šňůrce jsou navlečeny vesnice a městečka na středním toku Berounky kolem životadárné i krutě ničící řeky. Roztoky, Zbečno, Sýkořice, Žloukovice, Nižbor a Hýskov – tak se jmenují historické, malebné a dnes převážně rekreační obce, rozstrkané po obou březích, tu sevřené v hlubokém údolí, ondy zase roztáhlé do lužních niv.

Historicky významné bylo Zbečno, kde stával lovecký knížecí dvorec již okolo roku 1000. O sto let později, o Vánocích roku 1100, zde byl na lovu úkladně zavražděn přemyslovský kníže Břetislav II. Událost připomíná výklenková kaplička Na Riviéře, stojící pod památnými lipami nad bezejmenným potokem. Návštěvníky vyhledávaný je rovněž Hamousův statek, památkově chráněný roubený dům s černou kuchyní, pocházející zřejmě z 16. století. Je zde zpřístupněná expozice o několika návštěvnických okruzích.

Druhou významnou obcí je Nižbor. Pokud sem přijedete, určitě si všimnete dominantního zámku, tyčícího se na výrazné ostrožně vysoko nad vtokem Habrového potoka do Berounky. Zámek byl původně přemyslovským královským hradem, který se jmenoval – módně německy – Miesenburg, tedy „hrad nad Mží“. Ve středověku se totiž celá řeka tekoucí od Tachova z Českého lesa na jižní okraj Prahy jmenovala Mže, teprve na konci 17. století začal být úsek mezi Plzní a Zbraslaví nazýván Berounkou.

Hrad v Nižboře, ve starší literatuře také Nižburk, patří do skupiny hradů souhrnně nazývaných „hrady přemyslovského loveckého hvozdu“. Jedná se o skupinu deseti hradů, převážně královského založení, z nichž některé měly funkci správní a sídelní, jiné sloužily panovníkům jako lovecké hrádky.

Zalesněnou oblast dodnes nazýváme Přemyslovským (či Královským) loveckým hvozdem. Rozkládá se západně a jihozápadně od Prahy podél toku střední Berounky, který tvoří její přirozenou osu. Již v dobách knížecích šlo o lovecký revír náležející výhradně pražskému panovnickému stolci. Poté co zde první králové začali stavět nezvykle hustou síť hradů a hrádků, staly se postupně centrem hrady Hlavačov, Týřov a konečně velkolepý Křivoklát.

Královské hrady Přemyslovského hvozdu jsou nesmírně zajímavou hradní skupinou, které byla a dosud rovněž je našimi kastelology

(v čele se zesnulým profesorem Durdíkem) věnována zasloužená pozornost. Patří k ní samostatně stojící hrady Tetín, Džbán (a podle některých rovněž nedaleká Pravda) i Hlavačov a také zajímavé hradní dvojice, u nichž je ke „hlavnímu“ hradu přičleněn hrad „vedlejší“, tedy méně významný a výstavní. Takovými dvojicemi byly Týřov a Angerbach nedaleko Kožlan, Nižbor a Jenčov, ale nejspíše i Křivoklát a Jivno nad současnou přehradou Klíčava.

Zajímavé je – a pozdějším badatelům to nemálo komplikuje život –, že historické zprávy se vždy týkaly pouze hradů „mateřských“, a nikoli těch menších, závislých. U malých objektů, jakými byly Angerbach nebo Jenčov, to nepřekvapí, v případě mohutného a výstavného Jivna je to ale poněkud podivné. Jediným hradem, který pravděpodobně nezaložil žádný panovník, je Pravda na Lounsku.

Pro úplnost si hrady Královského hvozdu raději ještě jednou vyjmenujme: Angerbach u Kožlan, Džbán, Hlavačov, Jenčov, Jivno, Křivoklát, Nižbor, Pravda, Tetín a Týřov. Jak tedy vidíme, najdeme mezi nimi obry jako Křivoklát či Týřov, a také hrady maličké, třeba Angerbach, nebo vůbec nejmenší český královský hrad – Jenčov. Vraťme se ale na Nižbor.

Hrad nechal v dominantní poloze nad řekou vystavět pravděpodobně nejvýznamnější z posledních Přemyslovců král Přemysl Otakar II., možným zakladatelem však mohl být již jeho otec Václav I. Do psané historie vstoupil zdejší hrad v roce 1265, kdy zde král Přemysl vydal listinu, kterou povoluje založení města Poličky ve východních Čechách. Dál zde panovník vytvořil správní centrum tehdejšího Podbrdského kraje.

Nižbor byl oblíbeným hradem Přemyslova syna Václava II., krále, který občas rád utíkal před vladařskými povinnostmi na klidné lovecké hrádky. Ten zde nejen vydal řadu důležitých královských listin, ale nechal hrad i rozšířit a nově opevnit.

V neklidných dobách po vymření Přemyslovců se roku 1307 Nižbora zmocnil obratný intrikán Vilém Zajíc z Valdeka, ale po jeho smrti v roce 1319 se Nižbor vrátil zpět ke koruně. Král Jan jej – dle svého zvyku – ihned

zastavil pánům z Janovic a saskému vévodovi Rudolfovi I., ovšem Karel IV. jej opět ze zástavy vykoupil a usídlil zde v roce 1341 svého bratra, moravského markraběte Jana Jindřicha. Císař Karel na Nižbor nezapomněl ani ve známém právním spisu *Majestas Carolina*, kde je Nižbor uveden mezi hrady zastavitelné nejvýš na dobu deseti let.

V roce 1425 hrad dobyl oddíl husitů, ale vzhledem k tomu, že v té době nebyl udržovaný a nejspíš ani nijak silně bráněný, nevznikla majiteli žádná vážnější škoda. A navrch jej brzy dobyli odpůrci husitů zpět. Potom se majitelé rychle střídali, až se nakonec jeho držitelem stal královský purkrabí Mikuláš Kapoun ze Smiřic.

Také v 16. a 17. století se majitelé hradu střídali poměrně často, z těch významnějších jmenujme Valdštejny, Schwarzenberky a opět Valdštejny. Posledními majiteli z řad šlechty byli do roku 1929 Fürstenberkové.

Původní podobu přemyslovského hradu setřela barokní přestavba, kastelologické výzkumy však o počáteční podobě sídla tvrdí následující: *„Jeho přední část se nalézala výše než část zadní. V přední části stála v nároží subtilní okrouhlá věž, za kterou stála podlouhlá rozměrná budova. V zadní části hradu se původní situace dochovala lépe. Stranu nad Berouňkou zaujal dlouhý palác. U jeho čelního nároží stávala okrouhlá věž. Směrem k opyši se k paláci připojuje výstavná kaple, snad tribunová. Kapli obíhal parkán. Mezi kaplí a palácem je vklíněna další okrouhlá věž s částečnými flankovacími schopnostmi. Hradní kaple byla postavena ve druhé fázi výstavby za Václava II. Rozměrná palácová budova na straně nad Habrovým potokem je známa jen díky archeologickému průzkumu. Nádvoří mezi paláci bylo velmi svažité. Vzhledem k existenci minimálně tří flankovacích věží lze o Nižboru uvažovat jako o hradu typu francouzského kastelu. I přes nedokonalost v podobě pouze částečné flankovací schopnosti dochované věže.“*

Dnešní podoba zámku je výsledkem barokní přestavby, kterou provedl Jan Josef Valdštejn po roce 1700. Dlouhé staveniště s palácem na severní straně je zakončeno jediným nižborským kostelem, původně hradní kaplí Povýšení sv. Kříže. Na zámeckém nádvoří je dvojice slunečních hodin a na konci ostrožny, ještě za presbyteriem kostela, stojí dřevěný kříž,

od něhož se otevírá hezký výhled na řeku a městečko. Těsně pod hradem, na severním svahu kopce, připomíná nenápadný kámen místo křížení 14. poledníku s 50. rovnoběžkou. V sezóně můžete na zámku navštívit expozici věnovanou keltské kultuře.

Městečko pod hradem proslavila hlavně dvě hospodářská odvětví, a to železářství a sklárství. Zatímco železárny, jejichž počátky se datují již do roku 1512, dávno vzal čas, či spíše katastrofální povodeň z roku 1872, sklárny tady fungují dodnes. Nižborské sklo vlastnila třeba britská královna Alžběta II. a sošky Českého lva, udělované každoročně filmovým tvůrcům, pocházejí rovněž odtud. Když už jsme u filmové a televizní tvorby – v okolí Nižbora se natáčel populární seriál České televize *Osada*. Jeden z jeho představitelů Tomáš Hanák býval dlouholetým nižborským zastupitelem a dodnes provozuje poblíž železniční stanice oblíbenou hospůdku Zastávka v bývalém železničním skladišti.

Okolí Nižbora je vhodné pro všechny druhy rekreace. Na své si přijdou pěši i cyklisté, houbaři i rybáři, chataři i trampové. V blízkém okolí se dá navštívit třeba ves Stradonice, proslavená jednak laskavými vzpomínkami spisovatele Františka Nepila, jednak patrně největším keltským oppidem u nás (no, Závist u Prahy je možná větší) na vrchu Hradiště. Na polích pod ním se nacházely keltské mince, duhovky. Jiným oblíbeným cílem je už zmíněný hrad Jenčov, jehož zříceniny stojí na skalce nad potokem Vůznicí, jehož údolí směrem k Nižboru je ovšem přírodní rezervací a vstup do něj je zapovězen.

Nižborská strašidla

Vyprávění nižborských pověstí započneme na stradonickém Hradišti (Stradonice jsou součástí Nižbora) a pod ním. Při silnici ze stradonické návsi k Nižboru stojí prostý hřbitovní kostelík sv. Liboria. Místo posledního odpočinku zde našel třeba spisovatel František Nepil, hýskovský rodák. Obrozenecký spisovatel a historik Vladivoj Tomek uvádí, že na Hradišti žali lidé zlaté klasy obilí a vozili je na Vyšehrad kněžně Libuši. Na oltáři hřbitovní kaple prý jako připomínka bohatství ležela trojice takových klasů. Nejspíš to symbolizuje množství pozoruhodných nálezů, které zřejmě Hradiště po celý středověk dávalo.

Pověst se váže i k nálezům keltských mincí, duhovek. Prý se nacházely v místech, kde se oblouk duhy dotkne země. Ve Stradonicích se říkalo, že kdyby si někdo dal tu práci a došel až na kraj duhy, mohl by do ní vhodit nějaký předmět, který by pak na jejím druhém konci vypadl proměněn v ryzí zlato. Háček je v tom, že pokud by takový nebojsa nebyl dostatečně opatrný a duhu nějak poškodil, mělo by to za následek novou potopu světa.

Kousek pod vrcholem Hradiště shlíží do údolí Berounky veliký dřevěný kříž. Říká se mu Prachový a jako takový je zanesen i v mapách. Snad větry, které vanuly říčním údolím, zdvihaly za suchého léta mračna prachu, i když jiní tvrdí, že název pochází od nálezů keltských mincí – lidově prachů. Asi nejpravděpodobněji je jméno odvozeno od samoty, v níž hospodařil uhlíř jménem Prach. Na tom místě ale prý nikdo dlouho nevydržel. Říkalo se, že tam po nocích straší podivné bytosti.

Opuštěné domky se brzy rozpadly, jejich zarostlé základy dávno snědla hlína. Zůstal jen kříž, ale s ním to nebylo jen tak. Povíдалo se, že žádný z křížů, postupně zde vztyčovaných, tu dlouho nevydrží. Propadá se do země tak dlouho, dokud se Kristus nedotkne nohama trávy. Snad mu není na Hradišti dobře a chystá se odejít z místa, kde možná bylo obětiště z pohanských časů. A země, nasycená krví obětí, jako by sama kříž vtahovala. Ani cesta, která stoupá ze vsi na Hradiště a vede bývalým příkopem